

TEOLOGIJA NA AUSTRIJSKOM SVEUČILIŠTU*

Hugo SCHWENDENWEIN, Graz

U Austriji postoje četiri državna katoličko-teološka fakulteta (Beč, Graz, Salzburg, Innsbruck) u sustavu državnih sveučilišta, te papinski teološki fakultet u Linzu koji je nastao iz teološke škole i bogoslovije u Linzu. Ta teološka škola dobila je od Svete Stolice pravo da podjeljuje akademske stupnjeve¹ koje priznaje i austrijska država. Ali fakultet u Linzu financira Crkva; profesori tog fakulteta nisu državni službenici, već ih imenuje i plaća biskup. Nas ovdje ponajprije zanimaju pravna situacija državnih katoličko-teoloških fakulteta. Smijem napomenuti da su akademski stupnjevi četiriju katoličkih teoloških fakulteta na crkveno-pravnom području priznati u smislu Apostolske konstitucije *Sapientia Christiana*.²

Pravnim temeljima koji jamče crkveni život u Austriji pripada: Austrijski konkordat od 5. lipnja 1993.³ koji sadrži i uređenje za katoličke-teološke fakultete (čl. V.) i Osnovni državni zakon o općim građanskim pravima od 21. prosinca 1867.⁴

Akademska autonomija – Crkva–država

Nakon revolucije 1848. godine sveučilište je Thunovom reformom⁵ ponovno organizirano. Ta je reforma, prema idealima revolucije iz 1848. godine, bila u

* *Napomena urednika:* Ovo je tekst predavanja što ga je prof. dr. Hugo Schwendenwein održao na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu (ožujak 1995.). Usp. opširnije na njemačkom ISTI: Pastorale Laiendienste, Religionsunterricht und kirchliches Schulwesen auf dem Hintergrund des österreichischen Staatskirchenrechts, u *Riječki teološki časopis* 3 (1995.), br. 2, str. 181–212.

¹ Usp. *S.C. pro Institutione Chatholica*, Prot. br. 1732/64 (20. 2. 1979.).

² Usp. Ioannes Paulus PP. II, *Const. Ap. Sapientia Christiana*, 15. travnja 1979. (AAS 71 [1979.] 469–499).

³ Usp. *Konkordat između Svete Stolice i Republike Austrije* od 5. lipnja 1993. BGBI II. br. 2/1994.

⁴ Usp. *Staatsgrundgesetz 21. Dez. 1867*, RGBI br. 142, općegrađanska prava.

⁵ Usp. Hans LENTZE, *Die universitätsreform des Ministres Graz Leon Thun – Hohenstein* (Veröffentlichungen der Kommission Für Geschichte der Erziehung und des Unterrichtes 7,

znaku akademske slobode. Ujednačenost između sveučilišne autonomije i državne ingerencije, što karakterizira Thunovu reformu, može se označiti kao vrlo uspješna. Za teološke fakultete valja naglasiti da 1848. godine nije donijela samo oslobođenje sveučilišta nego i oslobođenje Crkve od državnog tutorstva. Teološki fakulteti u složenoj su strukturi odnosa koje treba promatrati s gledišta autonomije fakulteta, s gledišta državne ingerencije na akademsko područje (od Saveznog ministarstva za znanost i istraživanje) i s gledišta crkvene kompetencije. Crkvene kompetencije za sada su regulirane Austrijskim konkordatom od 5. lipnja 1933. (čl. V.).

Državne ustanove

Sve u svemu, može se reći: teološki fakultet je savezna ustanova (Republike Austrije), državna ustanova isto kao i pravni ili humanistički ili prirodosnanstveni fakultet. Uzdržava ga država, što se tiče zgrada, osoblja i stvarne (materijalne) opreme, mora se kao i drugi fakulteti potruditi za svoj udio u budžetu (npr. budžetu za knjige) sveučilišta itd. Njegovi su profesori, kao i profesori drugih fakulteta, državni službenici. Imenuje ih predsjednik države na prijedlog vlade. Dio osoblja zaposlen je na temelju ugovora s državom. U svemu tome dvije su posebnosti po kojima se katoličko-teološki fakulteti razlikuju od drugih državnih fakulteta. Jedna se tiče nastavnog osoblja, a druga programa studija.

Akademski nastavnici

Nitko ne može poučavati na teološkom fakultetu bez crkvenog odobrenja. Pritom, kao i na drugim fakultetima, nastavnike ne postavlja Crkva, nego država. Samo u postupku postavljanja postoji trenutak (moment) kad se mora pitati biskupa.⁶ Ako biskup dađe pristanak, postupak se nastavlja, ako uskrati pristanak, postupak se prekida dok se planirano mjesto ne popuni drugim izabranim kandidatom. Ako već imenovani profesor dođe u sukob s crkvenim stajalištima i biskup ga proglasi neprihvatljivim,⁷ ne može više poučavati na katoličkom teološkom fakultetu.⁸ Konkordat određuje da se, ako nema nikakvog drugog zaposlenja, umirovi.⁹ Od rata (gotovo 50 godina) bila su četiri takva slučaja. Takvi docenti ne primaju

Sitzungsberichte der philosophisch – historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Bd. 239, 2), Wien, 1962., S. 42.

⁶ Usp. Konkordat čl. V. § 3.

⁷ Usp. J. B. HARING, *Kommentar zum neuen österreichischen Konkordat*, Innsbruck – Wien – München, 1934., str. 29.

⁸ Usp. KLECATSKY-WEILER, *Österreichisches Staatskirchenrecht*, Wien, 1958., str. 241.

⁹ Usp. Konkordat čl. V § 4.

državne plaće; u slučaju crkvenog prigovora gube ovlaštenje za poučavanje, isto tako i predavači.

Htio bih primijetiti da je zadnja citirana odredba Konkordata vrijedila i za profesore vjeronauka. Ipak je za njih u Ugovoru o školi iz 1962. godine¹⁰ donesena nova odredba:¹¹ u slučaju oduzeća crkvenog ovlaštenja gube svoj pravni status službenika, osim ako su zbog dobi ili zbog bolesti za mirovinu; u tom slučaju i odlaze u mirovinu.¹²

Program studija

Druga točka crkvene ingerencije jesu propisi o studiju. Republika Austrija u Konkordatu čl. V. § 1. st. 3. obvezala se da se unutarnje uređenje i program studija na državnim teološkim fakultetima oblikuje prema važećim crkvenim propisima.

Propisi o studiju na državnom području podijeljeni su kako slijedi: osim za sve sveučilišne studije mjerodavnog Općeg zakona o visoko-školskim studijima (AHSTG)¹³ austrijski je zakonodavac izdao za različita studijska područja posebne zakonske uredbe (npr. Savezni zakon za humanistička područja studija). S tim u skladu postoje i dva različita zakona za studij teologije, jedan za katoličku¹⁴, a drugi za evangeličku teologiju.

Na temelju tih zakona, koji su zakonski akti i koje parlament mora odobriti, savezni ministar za znanost i istraživanje donosi kao uredbe programe studija za pojedinačna studijska područja.¹⁵ U tim programima studija¹⁶ nalazi se najmanji broj sati koje se zahtijeva za pojedino područje. Osim toga, svaki fakultet izdaje svoj plan studija, ipak taj je plan vezan uz danosti već navedenih zakona i propisa, tako da je prostor vlastitog oblikovanja vrlo mali.

Na temelju navedenih odredbi Konkordata državni propisi o studiju koji vrijede za katoličke teološke fakultete moraju odgovarati zahtjevima crkvenog prava o studiju. Da bi se tome odgovorilo, postoji i u promjeni crkvenog prava (npr. kod stupanja na snagu apostolske konstitucije *Sapientia Christiana*) i u odgovarajućoj obnovi državnog prava u visokim školama suradnja s crkvenim stajalištima.

¹⁰ Usp. *Vertrag zwischen dem Hl. Stuhl und der Republik Österreich* v. 9. srpnja 1962., BGBI br. 273, zur Regelung von mit dem Schulwesen zusammenhängenden Fragen.

¹¹ Usp. H. SCHWENDENWEIN, *Religion in der Schule*, Graz-Wien-Köln, 1980., str. 98. i str. 25.

¹² Usp. *Nur in diesen Fällen erhalten sie die Beamtenpension*. Ansonsten müssen sie sich um eine andere Form des Lebensunterhaltes bemühen.

¹³ Usp. *Allgemeines Hochschul – Studiengesetz*, BG 15. srpnja 1966. BGBI br. 177 i d. g. F.

¹⁴ Usp. BG 10. srpnja 1969. über katholisch-theologische Studienrichtungen, BGBI br. 293/1969. nema

¹⁶ Usp. z. B. BGBI 86, 1971.; 87./1971.; 88./1971.; 89./1971.

Kad austrijski propisi ne bi bili suglasni s crkvenima, mora se u određeno vrijeme razjasniti prihvaća li Crkva – zbog ugovorne vjernosti konkordatu – austrijsko rješenje kao podnošljivo, ili je potrebna neka promjena. Oslanjajući se na uređenje svjetovnih studija i teološki studij u Austriji ima dva stupnja (magisterij – doktorat), a crkveno pravo o visokom školstvu predviđa tri stupnja (bakkalaurat, licencijat, doktorat). U Austriji je i najkraće vrijeme trajanja studija znatno skraćeno u odnosu na crkveno trajanje. To se obično opravdava time da ono što se u drugim zemljama nudi na filozofskom odsjeku teološkog studija, u Austriji se uči već u gimnaziji.

U svakom slučaju, Crkva kao ugovorna strana Konkordata tu je situaciju pri sklapanju konkordata već našla i njezino trajanje očito prihvaća i danas. Dok je u godinama nakon objavljivanja apostolske konstitucije *Deus scientiarum Dominus* niz drugih fakulteta bio brisan iz popisa fakulteta priznatih od Svete Stolice (jer nisu odgovarali citiranoj konstituciji), fakultete u Beču, Grazu, Salzburgu i Innsbrucku nalazimo i dalje na tom popisu.¹⁷ Ne obazirući se na navedene točke, teološki su fakulteti potpuno integrirani u državno sveučilište.

Počasni doktorati

Povremeno može nastati pitanje što je s onim propisima o studiju u kojima država mora slijediti crkvene odredbe. Tako je savezno ministarstvo nedavno zauzelo stajalište da pri počasnim doktoratima iz teologije treba pribaviti crkveni »nihil obstat«, jer Uredbe k *Sapientia Christiana* to zahtijevaju. To znači da se to pitanje računa kao »unutarnje uređenje i program studija« u smislu čl. V. § 1. stavka 3. Konkordata.

Nove strukture odlučivanja (1975.)

Zakon o organizaciji Sveučilišta UOG 1975.¹⁸ uveo je promjenu u sveučilišne strukture odlučivanja. Od tada profesori nemaju ni u jednom sveučilišnom gremiju (tijelu) više od polovice glasova. To isto vrijedi i za stručne komisije. U mnogim gremijima (tijelima) profesori su u manjini (u komisiji za studij samo 1/3¹⁹). Tada je u UOG uveden paragraf (§ 114 UOG) po kojem u tijelima teolo-

¹⁷ Usp. H. SCHWENDENWEIN, *Grundfragen der Entwicklung des theologischen Studienrechtes in Österreich seit Beginn des 20. Jahrhunderts*, in: *Domus Austriae*. FS für Wiesflecker zum 70. Geburtstag, Hrsg. W. Höflechner u. a., Graz 1983., str. 379, bilj. 46.

¹⁸ Usp. *Universitäts – Organisationengesetz*, Bg 11. travnja 1975, BGBI br. 258 über die Organisation der Universitäten idgF.

¹⁹ Usp. H. SCHWENDENWEIN, *Aktuelle Rechtsfragen theologischer Fakultäten in Österreich 1969.–1993.*, u Iuri Canonico Promovendo (FS Schmitz), Hrsg. W. Aymans u. a., Regensburg 1994., str. 478.

ških fakulteta profesori i docenti dotičnog gremija mogu ukinuti neku odluku koja je po njihovu mišljenju protivna konkordatu. Profesori i docenti sami ne mogu donijeti ni jednu pravno obvezujuću odluku, ali mogu spriječiti da odluke protivne Konkordatu postanu pravomoćne. Ovdje spomenuta odredba preuzeta je u UOG 1993. godine. Citiran paragraf povezan je s Konkordatom iz godine 1933. Crkvena ugovorna strana zadržala je tadašnju strukturu odlučivanja. Ne mogu se jednostrano mijenjati unutardržavne pretpostavke međudržavnog ugovora tako da ugovor ne bi obvezivao. Država je htjela zbog vjernosti ugovoru za teološke fakultete zadržati prijašnju strukturu odlučivanja.

Ali teolozi su se pribojavali da bi se na taj način previše udaljili od drugih fakulteta i da bi se nakon dužeg vremena osjećali kao strano tijelo u sveučilištu. Tako su se tada dogovorili da teološki fakulteti podliježu UOG, ali predviđaju mogućnost ukinuća odluka na navedeni način.

Problemi zakona o organizaciji sveučilišta 1993. godine.

Zakon o organizaciji sveučilišta 1993. godine (UOG 1993.) donio je daljnje probleme za teološke fakultete. Proširenje autonomije sveučilišta s istodobnim prijenosom dosadašnjih fakultetskih zadaća na sveučilište, jedan je od glavnih uzroka tih novih problema. Dok je prije akademska autonomija pretežno bila na fakultetu, odsada se mnoga ovlaštenja nalaze na sveučilištu u cjelini. Mnoge stvari koje je prije reguliralo ministarstvo ili su bile regulirane između ministarstva i fakulteta od sada reguliraju tijela cijelog sveučilišta.

Do sada su se konfrontirali samo službenici ministarstva mjerodavni za teološke fakultete i tijela teoloških fakulteta s normama koje vrijede za teološke fakultete. Odsada se brojni službenici za sveučilište, koji se stalno mijenjaju (i članovi sveučilišnih gremija), bave takvim posebnim odredbama što ne samo otežava razumijevanje tih posebnih odredbi nego bitno otežava i sam položaj teoloških fakulteta.

Ubuduće razna sveučilišna tijela (ne samo teolozi) moraju uvijek iznova ukazivati na to da Konkordat ograničava:

a) u štednji s profesorskim mjestima (grane koje je Crkva propisala ne samo da se moraju predavati, nego moraju biti opremljene kako to odgovara standardu austrijskog sveučilišta);

b) na teološkom fakultetu moraju predavati teolozi;

c) nije svrhovito da se na listu prijedloga za profesuru stave samo ljudi koji nemaju nikakve mogućnosti da dobiju crkveno odobrenje.

Opremanje teoloških grana

Što se tiče opremanja pojedinih teoloških grana, valja napomenuti da kanonsko pravo ne nabraja²⁰ samo različite predmete za koje se mora postaviti vlastiti profesor²¹, nego zahtijeva da i znanstveni rad odgovara razini sveučilišnog rada u dotičnoj zemlji. Ali, iz toga izlazi da, prema austrijskom konkordatskom pravu, opremanje teoloških grana (budžet za knjige, pomoćno osoblje itd.) mora odgovarati standardu koji inače vrijedi u Austriji. Ne pripada sveučilišnim tijelima da odrede koja grana je važna, a koja je manje važna; važnost grane određena je kanonskim pravom i obvezna je za državna tijela. Tek ako su grane koje su po kanonskom pravu važnije opremljene odgovarajuće sveučilišnoj razini dotične zemlje, sveučilišna tijela imaju pravnu mogućnost, u skladu s težištem, uvesti još i druge grane, vodeći računa o sredstvima.

Evangelički teološki fakultet²²

Osim katoličkih teoloških fakulteta postoji u Austriji i državni evangelički teološki fakultet.²³

U austrijskom pravu, mjerodavnom za Evangeličku crkvu, u zakonu o vanjskim pravnim odnosima Evangeličke crkve²⁴ među ostalim se određuje da se na tom fakultetu mora uvesti katedra za sustavnu teologiju augsburške i švicarske vjere²⁵, ali da se inače, što se tiče profesora, mora voditi računa o većinskom luterskom karakteru Evangeličke crkve.²⁶ Nositelji profesorskih mjesta, honorarni profesori, sveučilišni docenti i ovlaštjeni za poučavanje moraju pripadati Evangeličkoj crkvi.²⁷

Dapače, donesena je, i tu se država obvezala više nego prema Katoličkoj crkvi u Konkordatu, pripadajuća odredba za neznanstveno osoblje. Za njih vrijedi isto kao i za predavače i znanstveno osoblje: oni mogu pripadati drugim crkvama ili religioznim zajednicama, posebno sestrinskim crkvama ekumenskog savjeta.²⁸

²⁰ Vidi H. SCHWENDENWEIN, *Das Neue Kirchenrecht – Gesamtdarstellung*, Graz-Wien-Köln, 1984², str. 147.

²¹ C. 253 § CIC itd.

²² Usp. H. SCHWENDENWEIN, *Österreichisches Staatskirchenrecht*, Essen 1992., 715–719.

²³ Usp. J. RIEGER – G. SAGBURG – H. SHIMA lipanj., *Evangelische Kirche in: rechtslexikon. Handbuch des österreichischen Rechts für die Praxis*, Hrsg. MAULTASCHL – SCHUPPICH – STAGL, 50. Lieferung, Wien 1966, 21. 21v.

²⁴ BG 6. srpnja 1961, BGBI br. 182, über äußere Rechtsverhältnisse der Evangelischen Kirche idgF.

²⁵ Usp. § 15 str. 1.

²⁶ Usp. § 15 st. 1.

²⁷ Usp. § 15 st. 2.

²⁸ Usp. § 15 st. 3.

Doduše, nije riječ o apsolutnoj obvezi, ali ipak se određena prednost daje pripadnicima sestrinskih crkvi ekumenskog savjeta.

Pri popunjenju katedre – danas bi se reklo: planirano mjesto redovitog sveučilišnog profesora – »profesorski zbor«²⁹ ... prije nego postavi svoj zahtjev saveznom ministarstvu nastave treba obavijestiti evangeličko crkveno vodstvo o predloženoj osobi.³⁰

Evngelički teološki fakultet podložan je istim zakonima kao svi drugi fakulteti sveučilišta. Samo u nekim naznačenim točkama postoje za njega neka posebna rješenja koja nemaju drugi državni fakulteti. Zakon koji sadrži citirane posebne odredbe objavljen je nakon dogovora državnih tijela s evangeličkim crkvenim vodstvom. Austrijski zakonodavac pokušao je za evangelički teološki fakultet dati rješenje koje odgovara samoshvaćanju Evangeličke crkve Austrije.

Temeljno stajalište jednakog postupanja prema religioznim zajednicama – jednakost – ne traži nužno da sve religiozne zajednice budu izjednačene. Nije protiv jednakosti ako se uzme u obzir samoshvaćanje pojedinih zajednica.

Prema tome, ako ima teoloških fakulteta različitih vjera, mogu i posebne odredbe koje za njih vrijede biti različite, prema dotičnom samoshvaćanju religiozne zajednice.

Ovaj sam primjer naveo da pokažem kako su u modernoj državi koja priznaje vjersku slobodu za teološki fakultet moguća i posebna rješenja, iako se to ne temelji na nekom međunarodnom ugovoru. Naravno, takva će posebna rješenja uzeti u obzir samoshvaćanje dotičnih religioznih zajednica. Ako se u nekoj zemlji u kojoj nema Konkordata donesu posebna rješenja za katolički-teološki fakultet, tada se neće, što se tiče konkretnog sadržaja tih propisa, doslovno preuzeti norme koje su ovdje navedene za evangelički teološki fakultet u Beču, nego će se tražiti rješenja koja odgovaraju shvaćanju Katoličke crkve, a u tome, naravno, mogu u konkordatima sadržane odredbe biti dragocjena pomoć.

Preveo Josip Oslić

²⁹ Usp. sada: »Fakultätskollegium« (Kolegij fakulteta).

³⁰ Usp. § 15 str. 4.